

zósít a kisebbséget az emberi lét termékeny és gyümölcsöző közösségből.”

De vajjon a „változás reménye”, amire céloz, csak „kisebbségből” „többséggé”-váltást jelenthet? „Künn a bárány, benn a farkas” játékot időnként szerepcserével? A hozzászólók nem adnak rá feleletet, nem magyarázzák meg, hogy ha az egymás ellen acsarkodó nacionalizmusok felmorzsolják, viszont a népi demokrácia a legteljesebb mértékben össze tudja egyeztetni az egymással összefonódó nemzetek érdekeit, önrendelkezési joguk kölcsönös tisztelete alapján, megszüntetve a gazdasági és politikai kiváltságoknak a számbeli vagy erőviszonyokhoz mért skáláját. Hogy a dunavölgyi népek függetlenségének, érdekeik demokratikus rendezésének, a nemzetiségek kölcsönös egyenjogusításának elvével nem az erkölcsi világrenden, hanem egyedül a rájuk éhező német és olasz imperializmusokon esne sérelem.

„A kisebbségeknek nincsen politikai imperiumuk”, állapítja meg keserűen Makkai s ezzel le is mond nemzeti törekvéseik érvényességéről. Nem veszi észre, hozzászólói pedig tartózkodnak kimondani, hogy éppen a kisebbségek, valamint minden függetlenségében fenyegetett nép helyzetében nyeri vissza a nemzeti eszme hagyományos, történelem alakító erejét.

(Bányai László)

JUHÁSZ GYULA. Az óramutató, mellyel élete állandóan a halál felé mutatott, elérkezett a tizenketteshez: Juhász Gyula halott. Feledhetetlen barátunk egész életén át: meghalni akart és most csakugyan végre is tudta hajtani. Milyen barátság az, mely bennünket, a XX. század elejének vezető magyar szellemi embereit hozzá, a vezető magyar szellemiséghez kötötte? Nemcsak emberi, de magyar szellemtörténeti is. Rokonság ez annak a szellemi formának a közösségében, mely a magyarságnak modern európaisága, kivivott közös szellemi birtoka volt. Akik a XX. század elejének magyar szellemi átkeremtetését megérteni akarják, nem tudnák ezt anélkül, hogy abban, amit a harcok és alkotó nemzedék elért, a magyar szellemiségnek teljes nyugateurópai megérkezését, az abban való stabilizálódását, onnan való végleges kiirthatatlanságát lássák. A magyar szellemiségnek ebből a magas formájából való volt Juhász Gyula is, a költő.

A magyar szellemiségnek ez a legmagasabb formája nem e századelő nagy szellemi nemzedékének alkotó munkájával kezdődött, de sohasem tüntette még szellemi nemzedék annyira el a versenytávolságot a magyar és a nyugati világ között, mint az a korszak, mely Ady névéhez fűződik. Nemcsak a 150 esztendő török világ, de a megrendíthetetlen feudalizmus átka és a keleti fekvés is mindig tartott fenn időkülönbségeket a magyar szellemiség és a Nyugat szellemiségének tartalma és formája között. Annak a nagy nemzedéknek rohama, melyhez Juhász Gyula is, mint vezető szellemiség tartozott, egyenlítette ki először a pályakülönbséget.

Miben állt az ilyen vezetőség? Nem okvetlenül a személyes harci kiállásban, de a korszerű mondanivaló tartalmának és formájának hordozásában. Tartalom, melyben a világdemokráciának magyar értelme, a világhumanumnak Duna-tiszai lelke, a szociális megigazulás magyar történelmi formája jelentkezett. Forma, mely az Arany János kicsiszolta és lehetessé tett versí megjelenést és a magyar regény, a magyar publicisztika prózáját világegyenrangúsággá emelte. Ha Ady elől az élen bomlottan lángolt és világított, a szellemi élsereg a tűzvilágította tájon a hevültség merész erejével rombolt és teremtett. A mi-

tológia mondja Atlaszról, hogy vállán hordozta az égboltozatot. A Juhász Gyula nemzedékének nem kellett okvetlenül a fórumon szellemközéleti, tehát közéleti harcot harcolnia, mert mindazzal, amit a kor élén tett, vállán hordozta a magyar égboltozatot. Juhász Gyula emberségének, költészetének is ez az atlaszi tartalom volt az értelme, a lelke. Ez a csunya arcu ember csupa modern magyarság, szellemi nemesség, szublimált, finom szépség volt. Ez a magányos lélek ott a Tisza partján, Szegeden, együtt lélekezett az emberiséggel.

Csak kevésszer lehetett őt Budapesten látni és akkor is csak kevés szavát lehetett hallani és mégis csak nagyon szeretni lehetett és kellett egész rejtelmes valójával, mely a maga évtizedes belső harcát a halállal: kifelé a modern eszmevilág nemes magyar verseivel takarta el. Senki sem tudja még eddig és talán soha nem is fogja egészen meg tudni: milyen testi és lelki bonyodalomból áradtak szét testében azok a halálnedvek, melyek állandóan a halálban való kiegyenlítődésben, a léttől való megszabadulni akarás buddhai végletességében mutattak számára kivezető utat. Mert nem most volt először öngyilkos, amikor végre sikerült meghalnia. Lélekben, gondolatban, számtalanszor ölte már meg magát és ment a nirvánás semmibe. És akik nemes életének tanuj lehettünk, csak most látjuk egész szertelen nagyságban azt a harcot, melyet a halál közbüleső időszakai jelentenek, amikor irt, alkotott, élt, előretörni, harcolni próbált.

Élete valahogyan olyannak tűnik előttem, mint valami nagy és titokzatos óramű, mely nem a percek tartama alatt állandóan és szinte észrevétlenül mozog előre, de időről-időre nagy, heves lökésekkel ugrik tovább. Így láttuk őt néha Budapesten: feljött, aztán, mintha teleszivta volna magát közösséggel, világgal és megint eltűnt Szegedre. Életének titkához hozzátartozik a magyar vidéki város titokzatos életének természetrajza is. Ez a hatalmas magyar történelmi komplexum.

Hogya a Juhász Gyula lelkéhez közelebb akarunk jutni, meg kell látni valamit, ami rabul ejti a szemlélőt bűvöletével és szinte a valószerűségeken túlmenő hatalmas lengéseket mutat ebben a talányos, halálnosztalgias életben. Juhász Gyula nemcsak az emberiséggel tudott állandóan együtt lélekezni a Tisza partjáról — és így lélek volt a Petőfi lelkéből! — de valami végzetes kapcsoltsága is volt a magyar sorsfordulatokkal. 1917 óta mindig ott volt Budapesten, amikor nagyot ütött az óra. Mintha mindig megjelent volna valami nagy, cselekvő áldozáshoz. A történelem erei, vér- és légnyomásai mindig felhatoltak idegzetébe, szívébe, lelkébe, agyába. Mit akart olyankor Budapesten kapni, mit kapott, mit vitt haza, a halál felé vonuló utra magával? Van egy nagy látományom erről: — mintha meghalt volna a magyar történelmiség mai meddőségén, ijesztő szétesettségén. Mintha levegőért jött volna föl időről-időre Budapestre, mintha ilyenkor a magyar történelmiség fölfelé vivő tartalmában keresett volna erősítést a benne dúló halál-készültség ellen. Mintha még nem akart volna föltétlenül meghalni?...

„Éli, éli, lama sabaktani?” — „Uram, uram, miért hagytál el engem?” — mondta Jézus a kereszten. Csak a halált kaphatta már Juhász a magyar történelmiség adott helyzetéből? Nem volt már mivel harcolnia a benne dúló halálnosztalgia ellen?

Már irtam egyszer valahol arról, hogy Szegeden voltunk Kosztolányival és Karinthyval előadni 1917-ben. Éppen egyik magára vett, elszánt haldoklási korszaka volt ez szegény Juhász Gyulánknak. Meglátogattuk. Öreg édes anyja sokszor ment be érte. Sokáig nem akart kijönni szobájából, ahol beletemetkezett a semmibe, az önmarcangolásba. Mi-

lyen lehetett a szoba, melyben így csinálta magának a halált? A lelki bonyodalmak milyen lángoló és marcangoló iszapjával töltötte tele a négy fal között, hogy a borzalmas tépelődésnek agyat és vért bomlasztó láztenyészetében, mint valami felbomlani akaró huscsmó szétörldjék, foszlányokká, atomokká válják, megsemmisüljön?...

Azután mégis vissza tért az életbe. Ott volt Budapesten 1918-ban, 1919-ben és 1920-ban. Forradalmár volt a forradalomban és harci formát mutatott az ellenforradalommal szemben. Új verseket írt, mintha új életszakaszok készültek volna fellüktetni benne. Szentséggé lett benne is a demokrácia, az ember és a szellem szabadságának magyar hagyománya. De: „Éli, éli!” — elhagyta őt a magyar történelmiség értelme, nem adott neki több támpontot, elveszett a halállal szemben való tartaléka! Sikeredt végre meghalnia. Felejthetetlen barátunk: mintha állandóan valamely láthatatlan keresztre lett volna szegezve.

És látom magam előtt a kicsiny, vékony, örök fekete asszonyt: öreg édes anyját. Már-már túl a nyolcvanon! Szegény kicsiny drága gyász-néni! A szellemi drámát, mely ott tombolhatott a halálos férfikomplexumok izzó mélységeiben, szellemével meg sem közelithette. De anya volt, vergődő, keserű martiriumos özvegy, aki évtizedeken át egyedül van csak meghalni akaró fiával és nem tud ellene vetni mást, mint együgyű bánatos anyai szívét. Bizony: fiával együtt volt a láthatatlan keresztre szegezve. Odahaza, nála halt meg végre: — Golgotha!

És megjelenik előttem szegény Juhász Gyulának arca e tépett ábrához hasonló, népvándorlaskorabeli arc, mindenféle szakállakkal és valami egész külön juhászgyulai szemmel. Látom ezt a csunya arcot beborítva nemes verseivel, nemes szavaival és gondolataival, ahogyan keresztül perzselt rajtuk a szeme: titáni ős-mélység.

Nem, életvagyona nem volt csak az önmagáé! Az atlaszi magyar nemzedék testéből, lelkéből fakadt ki vele egy darab test, egy darab lélek. Uj, Széchenyi-dráma! Hatalmas jelenet az egyetemes magyar drámából. Mikor lesz már az ember emésztő nagy játékának vége.

(Barta Lajos)

A MASODIK BARTHA MIKLÓS TÁRSASÁG feltűnése Budapesten szinte törvényszerűen illeszkedik be a magyar szellemiség demokratikus megújulásába. A szociográfia irodalmi rangu művelői új érdeklődést támasztottak a magyar nép sorsa iránt a kultúra örállomásait megszállva tartó polgári középosztályban. A Márciusi Front bátor fellépése már közéleti mozgalmat teremtett a magyar szellemi munkások soraiban a népivé váltott nemzeti gondolat szolgálatára. Újult szellemi érdeklődés közepette, új közéleti mozgalom küszöbén szükségessé vált a haladó erők tanulmányi összefogása is a magyar nép kérdéseinek szabatos eszmei tisztázására. A Bartha Miklós Társaság felújulása azonban többet is jelent: ennek a társaságnak hagyománya van a háború utáni magyar szellemi életben, még hozzá négyországi magyar multja, melynek felidézésével a magyar demokrácia budapesti harcosai az egyetemes magyar népet keleteurópai összefüggésébe tudják beágyazni honi problémáikat. Az újjászervezett társaság első estjén is kisebbségi magyar író adott elő: Tamási Aron.

Az első Bartha Miklós Társaságot Budapestre került székely értelmiségiek alapították 1925-ben s a szervezet a kisebbségi magyarság reális önvédelmén keresztül kereste a magyar sorsprobléma megoldását. Amikor Budapesten még kizárólag zavaros és alacsonyszínvonalú titkos társaságok ellenforradalmi és irredenta romantikája uralkodott, ez a társaság a magyar közélet demokratizálása mellett tört lándzsát s a szomszédnépekkel való meg egyezést sürgette a kölcsönös jogegyenlőség alapján. Asztalos Miklós fejezte ki legjobban ezt az eszmei és jogi realizmust: írásai Wesselényi és Kossuth demokráciáját és liberális nemzetiségi elveit idézték vagy Transzilvánia multjából s a történelmi Magyarország összeomlásából vontak le racionális tanul-